

Πρόλογος

Σκοπός του βιβλίου είναι να διερευνήσει τις επιδράσεις της Πολιτιστικής Πολιτικής μέσα από τις αποφάσεις και τις τάσεις των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οργανισμών στην ελληνική Μουσική Εκπαίδευση. Μας απασχολεί η προβληματική του πώς η ελληνική Μουσική Εκπαίδευση επηρεάστηκε θεσμικά αλλά και στην πράξη. Με την έννοια της πράξης στο συγκεκριμένο έργο, εννοούνται οι απόψεις, οι αντιλήψεις, οι γνώσεις αλλά και η συμμετοχή των εκπαιδευτικών της προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, που καλούνται να υλοποιήσουν αυτές τις πολιτικές μέσα από μία ευρεία γκάμα επιμορφωτικών προγραμμάτων αλλά και προγραμμάτων επαγγελματικής ανάπτυξης για τη Μουσική Εκπαίδευση και τον Πολιτισμό. Το ενδιαφέρον προέκυψε από τη μελέτη της καταγραφής της πορείας που ακολουθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση για θέματα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης έχοντας ως σκοπό να βοηθήσει στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων για τον ρόλο της Μουσικής Εκπαίδευσης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Σχετικά με το πολυδιάστατο ζήτημα των επιδράσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον Πολιτισμό και την Εκπαίδευση των κρατών-μελών της, η Μουσική Εκπαίδευση, ως κατεξοχήν πολιτισμικό διδακτικό αντικείμενο, εμπεριέχει όλες τις εκφάνσεις των προγραμματικών δράσεων Πολιτισμού, όπως την πολυπολιτισμικότητα και τη διαπολιτισμικότητα, τον διάλογο ανάμεσα σε διαφορετικές κουλτούρες, τη δημιουργικότητα, την καινοτομία μέσα από τις νέες τεχνολογίες και τη γλωσσική διαλεκτικότητα, αναζητώντας τον χώρο που της ανήκει προκειμένου να αναπτύξει την πολιτική της. Ως εκ τούτου, η απουσία σχετικής έρευνας για τη θέση και την εφαρμογή της Πολιτιστικής Πολιτικής στη Μουσική Εκπαίδευση αποτέλεσε έναν επιπλέον λόγο για την κριτική τοποθέτηση όσων θα μας απασχολήσουν στο συγκεκριμένο βιβλίο.

Για το σκοπό αυτό, δημιουργήθηκε ένα θεωρητικό πλαίσιο για ζητήματα Πολιτιστικής Πολιτικής για τη Μουσική Εκπαίδευση με την παράθεση και ανάλυση Συνθηκών/Διακηρύξεων, Αποφάσεων και προγραμματικών δράσεων, εστιάζοντας:

- στην παρουσίαση Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οργανισμών Φορέων, οι οποίοι προσλαμβάνουν τη μορφή συλλογικών οργάνων αντιμετώπισης κοινών προβλημάτων και επιδίωξης κοινών μέσων επίλυσής τους τόσο για τη Μουσική Εκπαίδευση όσο και για τον ίδιο τον Πολιτισμό,

- σε αποφάσεις Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οργανισμών σε θέματα Πολιτισμού, Πολιτιστικής Πολιτικής και, ειδικότερα, Μουσικής Εκπαίδευσης,
- στην ανάλυση του ελληνικού θεσμικού πλαισίου για την Ελληνική Μουσική Εκπαίδευση με σκοπό να διερευνηθεί ο βαθμός στον οποίο αυτό επηρεάστηκε από τις αποφάσεις των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οργανισμών και τις τάσεις που αναπτύσσονται μέχρι πρόσφατα, και τέλος,
- σε ερευνητικά δεδομένα για τις τάσεις της Πολιτιστικής Πολιτικής για τη Μουσική Εκπαίδευση, όπως προκύπτουν από τις αποφάσεις των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οργανισμών για θέματα Πολιτισμού και Μουσικής Εκπαίδευσης.

Η συζήτηση που διατρέχει το συγκεκριμένο βιβλίο και προκύπτει ως κριτική τοποθέτηση, περιλαμβάνει: α) την καταγραφή της πορείας που ακολουθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι Διεθνείς Οργανισμοί για θέματα Πολιτισμού και Μουσικής Εκπαίδευσης, β) τη διαμόρφωση τεκμηριωμένης άποψης για την εφαρμογή ή μη των κοινοτικών οδηγιών σε θέματα Μουσικής Εκπαίδευσης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, γ) την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων για τον ρόλο της Μουσικής Εκπαίδευσης στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα, δ) την ανάδειξη ενός πολιτιστικού περιβάλλοντος το οποίο προσδιορίζόμενο από πρόσωπα, εκπαιδευτικά συστήματα αλλά και φορείς, αναζητά μια νέα εκπαιδευτική πολιτιστική φυσιογνωμία στον χώρο της Μουσικής Εκπαίδευσης, ε) προτάσεις για την ενεργοποίηση των παιδαγωγών και την αλλαγή κουλτούρας τους σχετικά με την εφαρμογή πολιτιστικής πολιτικής στη Μουσική Εκπαίδευση.

Στο *πρώτο κεφάλαιο*, πραγματοποιείται βιβλιογραφική ανασκόπηση και μελέτη για την Πολιτιστική Πολιτική. Αρχικά, επιχειρείται ο διαχρονικός προσδιορισμός της εννοιολογικής ερμηνείας του Πολιτισμού. Η νοηματική διαφοροποίηση που υφίσταται στο πέρασμα των χρόνων η συγκεκριμένη έννοια συνδέεται αλλά και είναι επακόλουθο πολλών αλλαγών που έχουν πραγματοποιηθεί σε διάφορα επίπεδα. Μέσα από τη διαχρονική εξέλιξή τους, οι έννοιες του πολιτισμού, της κουλτούρας και της τέχνης αλλά και η δυναμική μορφή με την οποία εμφανίζονται στο σύγχρονο γίνεσθαι, φανερώνουν την ανάγκη εφαρμογής της Πολιτιστικής Πολιτικής την οποία και εξετάζουμε ως έννοια, αναλύοντας τις αρχές της. Ως άσκηση της Πολιτιστικής Πολιτικής στον διεθνή χώρο εκλαμβάνονται οι δράσεις και οι πρωτοβουλίες Διεθνών Οργανισμών, οι οποίοι διαμορφώνουν τις δικές τους πολιτικές στο πλαίσιο της σύγχρονης πολιτιστικής και εκπαιδευτικής σκηνής. Στο πλαίσιο των δράσεων των Διεθνών Οργανισμών για την άσκηση πολιτιστικής πολιτικής εξετάζουμε τη συμβολή του ετήσιου

θεσμού του Ευρωπαϊκού Έτους και της Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Ατζέντας καθώς και των επιδράσεών τους στον χώρο της Μουσικής Εκπαίδευσης. Περιγράφεται, επίσης, το πλαίσιο δράσης της Ελληνικής Πολιτιστικής Πολιτικής έτσι όπως υπαγορεύεται από τους θεσμοθετημένους φορείς. Στη συνέχεια, γίνεται μια προσπάθεια προσδιορισμού της εκπαιδευτικής πολιτικής αλλά και της ευρωπαϊκής διάστασής της

ως ειδικότερο πεδίο εφαρμογής της Πολιτιστικής Πολιτικής και η οποία ερμηνεύεται σε Πολιτιστική Εκπαίδευση. Το κεφάλαιο κλείνει με την παρουσίαση της συνοπτικής εφαρμογής της Πολιτιστικής Εκπαίδευσης, τόσο στον ελληνικό όσο και στον διεθνή χώρο.

Στο *δεύτερο κεφάλαιο*, παρουσιάζεται μια ιστορική ανασκόπηση των φιλοσοφικών θέσεων για τη Μουσική Εκπαίδευση αλλά και η σημασία τους σχετικά με τη λειτουργία της. Προσδιορίζεται το πλαίσιο της Μουσικής Παιδείας ως έκφανση της Πολιτιστικής Πολιτικής στον διεθνή χώρο και διερευνάται ο ρόλος της ως χώρος εφαρμογής της Πολιτιστικής Εκπαίδευσης. Γίνεται επίσης μια ιστορική αναδρομή της πορείας των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οργανισμών για τη Μουσική Εκπαίδευση καθώς και της συμβολής τους στην εξελικτική διαδρομή της Μουσικής Εκπαίδευσης στο πλαίσιο της διεθνούς Πολιτιστικής Πολιτικής. Στη συνέχεια παρουσιάζονται και αναλύονται οι τάσεις που καταγράφονται στο διεθνές και στο ευρωπαϊκό περιβάλλον μέσα από Συνθήκες, Διακηρύξεις και Αποφάσεις, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο επηρεάζουν τα εκπαιδευτικά συστήματα και κατ' επέκταση τον Πολιτισμό και τη Μουσική Εκπαίδευση. Τέλος, παρουσιάζονται οι κατηγορίες των Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων για τον Πολιτισμό και τη Μουσική Εκπαίδευση εφαρμόζοντας τις αποφάσεις των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οργανισμών όπως αυτές διαμορφώνονται μέχρι σήμερα.

Στο *τρίτο κεφάλαιο*, επιχειρείται η μελέτη της σχέσης της Πολιτιστικής Πολιτικής με τη Μουσική Εκπαίδευση στον ελληνικό χώρο. Συγκεκριμένα, στο κεφάλαιο γίνεται μια ανασκόπηση της ιστορικής διαδρομής της Μουσικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα με χρονολογική σειρά με βιβλιογραφικές και νομοθετικές πληροφορίες για το πλαίσιο λειτουργίας της. Επίσης, διερευνάται η συμβολή των επίσημων φορέων της τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης στη διαμόρφωση της Πολιτιστικής Πολιτικής για την ελληνική Μουσική Εκπαίδευση και προσδιορίζεται ο ρόλος των Ερευνητικών Κέντρων, των Μουσείων και των Πολιτιστικών Οργανισμών για τη Μουσική Εκπαίδευση μέσα από προγραμματικές δράσεις. Παρατίθενται πληροφορίες για τη θεσμοθετημένη αξιοποίηση προγραμματικών δράσεων για την ελληνική Μουσική Εκπαίδευση και διερευνάται η συμβολή των σχολικών εγχειριδίων στη διαμόρφωση κουλτούρας για την ελληνική

Μουσική Εκπαίδευση στο Δημοτικό Σχολείο. Το κεφαλαίο ολοκληρώνεται με τη συμβολή των ελληνικών επιστημονικών ενώσεων στη διαμόρφωση της πολιτιστικής διάστασης της Μουσικής Εκπαίδευσης.

Στο *τέταρτο κεφάλαιο*, τίθενται κριτικά ζητήματα Πολιτιστικής Πολιτικής και Μουσικής Εκπαίδευσης και επιχειρείται μια συζήτηση αλλά και προτάσεις για τη βελτίωση δράσεων και καλών πρακτικών στον άξονα «Πολιτισμός και Μουσική Εκπαίδευση».

Κεφάλαιο 1°

Πολιτιστική Πολιτική

Εισαγωγή

Η Τέχνη ως συνεκτικός κρίκος ενώνει ανθρώπους και κοινωνικές ομάδες μέσα από κοινές εκφράσεις και συμβολισμούς, συνδέει τους πολιτισμούς διαχρονικά και απελευθερώνει δημιουργικά την ενέργεια του παιδιού προωθώντας αρμονικά και συνολικά την πνευματική ανάπτυξη του, βοηθώντας το να αντιληφθεί μέσα από μια περιεκτική και πολυδιάστατη προσέγγιση το πολυπολιτισμικό εκπαιδευτικό περιβάλλον του.

Λαμβάνοντας υπόψη τη θέση της Παγκόσμιας Συνδιάσκεψης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) για την Πολιτιστική Πολιτική το 1982, ότι «ένας από τους γενικούς στόχους της εκπαίδευσης είναι η κατανόηση της έννοιας του Πολιτισμού ως συνόλου των υλικών, κοινωνικών και πνευματικών εκδηλώσεων της ανθρώπινης δραστηριότητας που συνιστούν την ιδιαιτερότητα μιας κοινωνικής ομάδας» (Πασχαλίδης, 2002:229-230), ο ρόλος της Πολιτιστικής Πολιτικής θα μελετηθεί, αφενός, ως συντελεστής διαμόρφωσης πολιτικών για τον Πολιτισμό εκ μέρους του επίσημου κράτους αφετέρου, ως θετικός καταλύτης διαχείρισης του Πολιτισμού ιδιαίτερα για τους σκοπούς της Μουσικής Εκπαίδευσης.

Ακριβώς επειδή τις τελευταίες δεκαετίες η Πολιτιστική Πολιτική έχει βρεθεί στο επίκεντρο συζητήσεων και αποφάσεων, καθώς αναδεικνύεται σε εργαλείο άσκησης πολιτικής για κυβερνήσεις και Διεθνείς Οργανισμούς, ο προβληματισμός που γεννιέται σχετίζεται με την αναγκαιότητα εφαρμογής της Πολιτιστικής Πολιτικής ως «προνομιακό» πεδίο άσκησης πολιτικής και για την Εκπαίδευση καθώς καλείται να υπηρετήσει έναν ευρύτερο κοινωνικό όραμα.

Σχετικά με τον συγκεκριμένο προβληματισμό, στο παρόν κεφάλαιο, θα γίνει μια προσπάθεια προσδιορισμού της σημασίας και του ρόλου της Πολιτιστικής Πολιτικής στον διεθνή και ελληνικό χώρο έτσι όπως προσδιορίζεται μέσα από τις θέσεις

αλλά και τη δράση των επίσημων φορέων άσκησης Πολιτιστικής Πολιτικής και των Διεθνών Οργανισμών. Θα επιχειρήσουμε, επίσης, την οριοθέτηση του πλαισίου της Πολιτιστικής Εκπαίδευσης ως έκφανση και πεδίο εφαρμογής της Πολιτιστικής Πολιτικής στην Εκπαίδευση.

1.1 Πολιτισμός και Εκπαίδευση

I. Πολιτισμός: Έννοιες και Διαχρονικές Αντιλήψεις

Ο πολιτισμός είναι ένα πολύπλοκο σύστημα που έχει σχέση με τις αξίες, την ηθική, τις στάσεις, τις επιθυμίες, την αισθητική και τις απόψεις γύρω από την ίδια τη ζωή. Είναι ο ιδιαίτερος εκείνος τρόπος με τον οποίο ένας λαός ή μια συγκεκριμένη κοινωνία αντιλαμβάνεται τον εαυτό της. Γι' αυτό, η όλη διαδικασία της δημιουργίας της ικανότητας του σύγχρονου ανθρώπου να παράγει και να χρησιμοποιεί πολιτισμό, το πιο χαρακτηριστικό διανοητικό του γνώρισμα, διέπεται από ποσοτική αλλαγή αλλά και ποιοτική διαφορά. Ό,τι αποτελεί «υλικό» του πολιτισμού και προτού επηρεαστεί από τις καθαρά πολιτισμικές δυνάμεις, προϋπήρξε ως «κοινωνικός εγκέφαλος». Η εξέλιξη αυτού που τελικά αποτέλεσε το ανθρώπινο νευρικό σύστημα διαμορφώθηκε από κοινωνικές δυνάμεις (Geertz, 2003).

Ο πολιτισμός έχει ανθρωπολογική διάσταση. Σύμφωνα με τον κλασικό πλέον ορισμό, τον οποίο διατύπωσε ο Tylor (1871) και χρονολογείται από τις απαρχές της ανθρωπολογικής επιστήμης, θεωρείται χαρακτηριστικό του γνώρισμα το γεγονός ότι είναι επίκτητος, δηλαδή αποτέλεσμα μάθησης. Ο Tylor εισήγαγε την άποψη ότι ο πολιτισμός αποτελεί έκφραση της ζωής του ανθρώπου και περίπλοκο σύνολο που περιλαμβάνει τη γνώση, την πίστη, την τέχνη, τον νόμο, τα ήθη και τα έθιμα αλλά και οποιεσδήποτε ικανότητες και συνήθειες αποκτά ο άνθρωπος ως μέλος μιας κοινωνικής ομάδας. Διαχώρισε έτσι την έννοια του πολιτισμού από αυτήν της λεγόμενης «υψηλής κουλτούρας» διευκρινίζοντας παράλληλα ότι ο πολιτισμός δεν σχετίζεται με τη βιολογική κληρονομικότητα αλλά διαμορφώνεται σταδιακά από τους κοινωνικούς όρους που τον προσδιορίζουν. Η ανθρωπολογική οπτική του πολιτισμού και των γνωστικών διαδικασιών θεμελιώθηκε και ενισχύθηκε με την κοινωνικο-ιστορική προσέγγιση του Vygotsky, σύμφωνα με την οποία η γνωστική ανάπτυξη είναι αποτέλεσμα συγκεκριμένων δραστηριοτήτων σε συγκεκριμένο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο.

Ο Kluckhohn (1949:17-44) ορίζει διαδοχικά τον πολιτισμό ως: i) «τον συνολικό τρόπο ζωής ενός λαού», ii) «την κοινωνική κληρονομιά που αποκτά το άτομο από την ομάδα του», iii) «έναν τρόπο του σκέπτεσθαι, αισθάνεσθαι και πιστεύειν», iv) «ένα αφαιρετικό σχήμα με βάση τη συμπεριφορά», v) τη θεωρία που διαμορφώνει ο ανθρωπολόγος για τον τρόπο που συμπεριφέρεται μια ομάδα ανθρώπων, vi) «δεξαμενή

συσσωρευμένης γνώσης», vii) «σύνολο τυποποιημένων προσανατολισμών για την αντιμετώπιση προβλημάτων», viii) «μαθημένη συμπεριφορά», ix) μηχανισμό για την κανονιστική ρύθμιση της συμπεριφοράς, x) «σύνολο τεχνικών για την προσαρμογή τόσο στο εξωτερικό περιβάλλον όσο και στους άλλους ανθρώπους, xi) «ίζημα της ιστορίας». Ενισχύοντας τις θέσεις του Kluckhohn, ο υποστηρικτής της γνωστικής ανθρωπολογίας Ward Goodenough θεωρεί ότι ο πολιτισμός συνίσταται σε ψυχολογικές δομές με τις οποίες τα άτομα ή οι ομάδες ατόμων κατευθύνουν τη συμπεριφορά τους (Geertz, 2003). Ως εκ τούτου, η κατανόηση του πολιτισμού ενός λαού αποκαλύπτει την κανονικότητα που τον χαρακτηρίζει, χωρίς να άρει την ιδιαιτερότητά του.

Αναμφισβήτητα ο όρος «πολιτισμός» έχει χρησιμοποιηθεί ποικιλοτρόπως αποτελώντας θέμα συνήθειας, πολιτικής και προτίμησης. Η κοινωνική γενεαλογία του όρου αναδεικνύει την εξαιρετική πολυσημία και τις ποικίλες εκδοχές του. Η επιχειρηματολογία σχετικά με την ανάγκη του να οριστεί ως «το μεμαθημένο πρότυπο της σημασίας των σημάτων και των σημείων» (Parsons, 1959:612-711), αποτελεί μέρος της άποψης για την ανθρώπινη εξέλιξη και τη δυνατότητα πρόσβασης στα συμβολικά συστήματα προκειμένου το ανθρώπινο νευρικό σύστημα να οικοδομήσει το δικό του αυτόνομο και συνεχιζόμενο πρότυπο δραστηριότητας.

Ο παραπάνω προσδιορισμός της έννοιας του πολιτισμού αναδεικνύει το γεγονός ότι αποτελεί ένα διατεταγμένο σύστημα σημασιών και συμβόλων, βάσει του οποίου συντελείται η κοινωνική αλληλεπίδραση καθώς περιλαμβάνει το πλαίσιο των πεποιθήσεων, των εκφραστικών συμβόλων και των αξιών με όρους με τους οποίους τα άτομα ορίζουν τον κόσμο τους, εκφράζουν τα συναισθήματά τους και εκφέρουν τις κρίσεις τους. Ως εκ τούτου, ο πολιτισμός αποτελεί τη σημασιολογική μήτρα, δια της οποίας, οι άνθρωποι ερμηνεύουν την εμπειρία τους και καθοδηγούν τη δράση τους (Geertz, 2003).

Απόρροια της προσπάθειας προσδιορισμού της έννοιας του πολιτισμού αποτελεί η πολιτισμική ερμηνεία, η οποία διέπεται από μια σειρά χαρακτηριστικών όπως: i) η προσέγγιση του πολιτισμού μάς βοηθάει να αποκτήσουμε πρόσβαση στον εννοιολογικό κόσμο στον οποίο ζουν τα υποκείμενα, και ii) επιτακτικό καθήκον της θεωρίας είναι να παράσχει ένα λεξιλόγιο το οποίο μπορεί να εκφράσει αυτό τον ρόλο του πολιτισμού στην ανθρώπινη ζωή (Geertz, 2003). Επομένως, η ανάλυση του πολιτισμού συνίσταται στην αναζήτηση των συμβόλων, των παρατηρήσιμων τρόπων σκέψης και των φορέων της αντίληψης, του συναισθήματος και της κατανόησης.

Σύμφωνα με τους Bloom και Robertson (2001:17-18), η μελέτη του πολιτισμού έχει δύο διαστάσεις. Η πρώτη διάσταση, αφορά στη μελέτη και την περιγραφή του πολιτισμού μιας ομάδας ανθρώπων με βάση τις εθνογραφικές και κοινωνιογλωσσικές περιγραφές των ερευνητών. Η δεύτερη διάσταση της μελέτης του πολιτισμού, αφορά στη φύση του ίδιου του πολιτισμού: πώς μεταβιβάζεται, πώς επηρεάζεται ο τρόπος σκέψης, τα συναισθήματα, οι πεποιθήσεις των ανθρώπων, η χρήση της γλώσσας. Ειδικότερα, οι Robertson και Willet (2001) υποστηρίζουν ότι ο πολιτισμός και η γλώσσα –μέσω της οποίας αυτός δομείται– εγείρουν σημαντικά ζητήματα καθώς ο τρόπος

με τον οποίο κατανοεί κανείς τόσο τον πολιτισμό όσο και τη γλώσσα, μορφοποιεί κάθε πλευρά της εθνογραφικής πράξης.

Ο όρος *πολιτισμός* αναφέρεται περισσότερο σε ένα δεδομένο και παγιωμένο μόρφωμα παρά στην ανάλυσή του και σε πρακτικές που παράγονται από αυτό ενώ, ταυτόχρονα, το μετασχηματίζουν (Μπουμπάρης, 2006). Ως συνώνυμο της έννοιας της υψηλής κουλτούρας δε χάνει την αίγλη του, αφού ακόμη και όταν εντάσσεται στην καθημερινότητα (επισκέψεις σχολείων σε μουσεία, εκπαιδευτικά πολιτιστικά προγράμματα κ.ά.) ανακαλεί τη δυνατότητα υπέρβασης του χρόνου και του χώρου της καθημερινής πρακτικής ζωής.

Καθώς η πολιτισμική σκέψη δεν αναπτύσσεται σε ιστορικό και κοινωνικό κενό, συνιστά ένα διακριτό και ταυτόχρονα ανοικτό επιστημονικό πεδίο που συνδέεται και δανείζεται στοιχεία από τους κλάδους των ευρύτερων κοινωνικών επιστημών. Διαμορφώνεται με διαφορετικούς όρους σε κάθε ιστορική περίοδο. Ο πολιτισμός με τον συγγενή του όρο «κουλτούρα» (culture) βρίσκονται στο επίκεντρο της σύγχρονης σκέψης αντανakλώντας μέσα από τις διαφορετικές σημασίες που τους έχουν κατά καιρούς αποδοθεί αλλά και τις διαφορετικές χρήσεις τους, πολλές από τις καιρίες ιδέες, συνθήκες, εμπειρίες και συγκρούσεις που προσδιόρισαν τη φυσιογνωμία και την εξέλιξη της σύγχρονης εποχής. Ασφαλώς η απόδοση του όρου «κουλτούρα» αποτελεί κομβικό πρόβλημα καθώς ο όρος μας εμπλέκει, αφενός με την πολυπλοκότητα του αντικειμένου της πολιτισμικής θεωρίας, καθώς πρόκειται για πρακτική νοηματοδότησης και διαμόρφωσης ταυτότητας, αφετέρου, εξαιτίας του ότι οι κοινωνικές χρήσεις του όρου δε συμπίπτουν απαραίτητα με τις επιστημονικές εννοιολογήσεις. Επιπρόσθετα, οι όροι «πολιτισμός» και «κουλτούρα» συχνά επικαλύπτονται ή αλληλεπικαλύπτονται ανάλογα με τα ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενα (Μπουμπάρης, 2006). Η γερμανική έννοια της κουλτούρας (Kultur) εντάσσεται στο πλαίσιο της διανοητικής εργασίας και εξισώνοντας την με τον πολιτισμό και την ηθική πρόοδο, τόσο σε συλλογικό όσο και σε ατομικό επίπεδο, καθώς βρίσκεται παντού και δεν περιορίζεται μόνο στις καλές τέχνες (Smith, 2006).

Η συζήτηση για τα νοηματικά περιεχόμενα των εννοιών της κουλτούρας και του πολιτισμού αποκτούν ιδιαιτερότητες στην ελληνική πραγματικότητα όπου παρατηρείται απουσία συστηματικών και αναγνωρισμένων πολιτισμικών μελετών αναφοράς για κοινωνικές, γλωσσολογικές και επιστημονικές χρήσεις των όρων στη νεότερη ελληνική ιστορία. Η χρήση των όρων γίνεται κάθε φορά με διαφορετικό τρόπο, αφού πρώτα οι επιστήμονες προσδιορίσουν το νοηματικό περιεχόμενο και τα συμφραζόμενα των όρων. Έτσι, η χρησιμότητα της έννοιας της *κουλτούρας* μάς βοηθά να κατανοήσουμε τις πρακτικές και τα προϊόντα της ανθρώπινης παρουσίας καθώς αποτελεί το ρευστό περιβάλλον μέσα στο οποίο δοκιμάζονται και αναδύονται οι τρόποι αντίληψης, οι πρακτικές και τα έργα της σύγχρονης ζωής. Η έννοια της κουλτούρας δεν είναι στατική. Ενσωματώνει μια διαρκώς μεταβαλλόμενη ποικιλία ετερόκλητων στοιχείων. Η νέα σύλληψη της κουλτούρας, η οποία έχει χαρακτηριστεί ως «πολιτική», προσεγγίζει τον όρο ως κοινωνικό πεδίο παραγωγής νοήματος, τονίζοντας ότι

πρόκειται για ένα πεδίο ριζικά ετερογενές εξαιτίας της μεγάλης ποικιλίας των κοινωνικών εμπειριών, ρόλων και σχέσεων που συνθέτουν την κοινωνική ζωή. Μέσα σε αυτό το ετερογενές πεδίο, που είναι άμεσα συνυφασμένο με τις ποικίλες μορφές και σχέσεις εξουσίας, διαμορφώνονται αλλά και διεκδικούνται καθημερινά ατομικές και συλλογικές ταυτότητες, διαφορετικές πολιτισμικές πρακτικές, ποικίλες καλλιτεχνικές τεχνοτροπίες και δημιουργίες (Πασχαλίδης, 1999).

Σύμφωνα με την πολιτισμική θεωρία (culture theory), το επίθετο cultural αποδίδεται ως «πολιτισμικός/ή/ό» όταν αναφέρεται στις διαδράσεις των ανθρώπων, φορέων, αξιών και πρακτικών που ενεργοποιούνται, ηθελημένα ή αθέλητα, κατά τη διάρκεια της ανθρώπινης δραστηριότητας, ενώ αποδίδεται ως «πολιτιστικός/ή/ό» όταν αναφέρεται στα διαμορφωμένα κανάλια, φορείς, αξίες κ.λπ. που παρουσιάζουν αυτή τη δραστηριότητα ως έτοιμο προϊόν (Elias, 1996· Μπακαλάκη, 1997· Grossberg, 1998· Bourdieu, 2002· Παπαγεωργίου, 2005). Όπως αναφέρει ο Μπαμπινιώτης (1998: 1458), στη σύγχρονη γλωσσική επικοινωνία πολλές φορές παρουσιάζεται η ανάγκη αναφοράς στη λεπτή διαφορά που χωρίζει τον πολιτισμό ως πνευματικό μέγεθος, ως εθνική ιδιοπροσωπία, ως αφηρημένη έννοια από τον πολιτισμό ως σύνολο εκφάνσεων και δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στο να ικανοποιήσουν πνευματικές ή καλλιτεχνικές αναζητήσεις, να προσφέρουν τον πολιτισμό ως πράξη. Όλες αυτές τις διεργασίες και διαδικασίες παραγωγής σκέψης, τις διαφορετικές θεωρητικές παραδόσεις που υπογραμμίζουν τον βαθύτατα πρακτικό, κοινωνικό και πολιτικό χαρακτήρα της επιστημονικής σκέψης έρχεται να αναδείξει η πολιτισμική θεωρία.

Οι Γκαντζιάς και Καμάρας (2000:70) αναφέρουν ότι η έννοια του πολιτισμού είναι σύνθετη, πολυσυλλεκτική, πολυδιάστατη και αρκετά ελαστική ως προς τον ακριβή προσδιορισμό της στον 21ο αιώνα, καθώς καλύπτει όλο το φάσμα της πνευματικής, διανοητικής και πρακτικής εργασίας, η οποία διαμορφώνεται, αναπτύσσεται και εξελίσσεται διαχρονικά με την ενεργό συμμετοχή των ανθρώπων. Στις αρχές του 21ου αιώνα, η κυριαρχία της ψηφιακής τεχνολογίας συνθέτει τις νέες δυναμικές συνιστώσες, οι οποίες και θα προωθήσουν τον πολιτισμό, την πληροφορία και τη γνώση στην ψηφιακή τους μορφή (Γκαντζιάς, 2002:1).

II. Πολιτισμός και ανθρώπινη ανάπτυξη

Για τον Bruner (1996), ο πολιτισμός καλύπτει το ανθρωπογενές μέρος του περιβάλλοντος, αποτελεί δηλαδή ένα ιστορικά μεταβιβαζόμενο σύνολο σημασιών και νοημάτων, τα οποία ενσωματώνονται σε σύμβολα, εμπειρίες και πράξεις. Ως θεωρητικός της εκπαίδευσης, υποστηρίζει ότι ο πολιτισμός διαμορφώνει τη νόηση και τη σκέψη, τις αντιλήψεις για τον εαυτό μας, τα πρότυπα ταυτότητας και δράσης μέσω των οποίων ο καθένας κατασκευάζει μια εκδοχή του εαυτού του. Ο Bruner (1996:20) επιμένει ότι «η αλληλεπίδραση διδασκαλίας και μάθησης είναι αμοιβαία ενεργητική και δυναμική διαδικασία, όπου ο μαθητής πρωταγωνιστεί και ο δάσκαλος εμπνέει και καθοδηγεί. Η μάθηση είναι μια πορεία ανακαλυπτική και προκύπτει με ενίσχυση, αλληλοβοήθεια και συνεργασία καθώς αποτελεί παράγωγο συμμετοχής σε μια